

اوستاد شهریارین شعرینده وطنسیزلیک قاورامی

• محمد رحمانی فر^۱

ÖZET: Muhammed RAHMANİFER, “Üstad Şehriyar’ın Şeirinde Vetensizlik Qavramı”, *Varlıq: Üç Aylık Türk Dili, Edebiyatı ve Kültürü Dergisi*, İkinci Dönem, Sayı: 5-6 (Güz-Qış 2016/1395), ss. 101-109.

Bu meqalede Heidegger’in felsefesine dayanaraq Üstad Şehriyar’ın şeirlerinde vetensizliyin nedeni yorumsal metodla incelenmişdir. İncelemede Şehriyar’ın “Héyderbaba’ya Selam”, “Mumyalanmış” ve “Sehendiye” şeirleri esas alınmışdır. Araşdırmada gösterilir ki, bugünedek romantik veya nostaljik olaraq adlandırdığımız “Héyderbaba’ya Selam” şeiri, eşlinde bir oyanış sürecinin başlanğıcıdır. Şehriyar bu şeiri ile “öz”üne doğru addımlayı ve “öz”ünü tanımaq isteyir. Heidegger’in düşüncelerine göre, “öz”ünden uzaq düşen insan, özgelere qopub “öz”üne qayıtmaq istediği zaman vurnuxmalarla uğraşacaqdır. Biz bu vurnuxmaları Üstad Şehriyar’ın ikinci “Héyderbaba’ya Selam” ve bir de “Mumyalanmış” kimi eserlerinde görürük. Ancaq sonucda insan özgün özlüyüne qayıtmaqla arxayınlığa çatır. Bu arxayınlıq “Sehendiye”de üze çıxır. Başqa bir deyişle “Sehendiye”de özgelere qırılmış, özlük qazanmış, esline çatmış bir şairle qarşı qarşıyıyır.

Açar Sözler: Şehriyar, Hérménotik, Vetensizlik, Dil.

چکیده: محمد رحمانی فر، "مفهوم بی‌وطنی در اشعار استاد شهریار"، *وارلیق: فصلنامه زبان، ادبیات و فرهنگ ترکی، دوره دوم، شماره ۵-۶ (پاییز-زمستان ۲۰۱۶/۱۳۹۵)*، صص. ۱۰۹-۱۰۱.

انسان دور افتاده از خود، زمانی که می‌خواهد از دیگران رها شده و به خود رجوع کند، با آنکسیتی (اضطراب همراه با افسردگی) روبرو خواهد شد. ما در منظومه دوم «حیدربابا سلام» و شعر «مومیایی» استاد شهریار شاهد این آنکسیتی هستیم. اما در نهایت انسان با بازگشت به خویشتن خویش، به اطمینان دست می‌یابد. این اطمینان نیز در «سهندیه» نمایان می‌شود. به عبارتی، ما در «سهندیه» با شاعری مواجه هستیم که از دیگران رها گشته، خویشتن خود را پیدا کرده و به اصل خود رسیده است.

کلید واژه‌ها: شهریار، هرمنوتیک، وطنسیزلیک، دیل.

^۱ چئویرمن، یازیچی (rahmanifar.2011@gmail.com).

وطنسيزلیک بیر اولای اولاراق، ساده جه بیزیم شعریمیزده باش وئریمیر، بلکه داها دوغروسو حتی اوندان اؤنجه بیزیم ایچیمیزده باش وئریر. اوستاد شهریار بیرینجی "حیدربابایا سلام" شعرینده وطنسيزلیکدن سؤز آچسایدی، بلکه بو شعرى وطن نیسگیلی آدلانديرابیلردیک. آنجاق، او بیرینجی "حیدربابایا سلام" شعرینده دئیل، بلکه ایکینجی "حیدربابایا سلام" شعرینده وطنسيزله بیر. بو اولای، اولدوقجا دوشوندوروجودور. بیرینجی شعره باخمایاراق، ایکینجی شعر تهران دا دئیل، حیدربابا داغی نین اتگینده یازیلیدیر. وطنی تورپاق و یا جوغرافیا آنلامیندا توتساق، اوستاد شهریار، او یئردن داها یاخین وطن تاپیلمازدی. حیدربابا داغی نین اتگی اونا وطنین گؤبگی سایلابیلردی.

وورغولادیغیم بو سوره جی "وطنسيزلیک آجیسیندان قورتولوب، وطن درینلیگینه باتماق" سوره جی ده آدلانديرماق اولار. آراشدیرمادا گؤرونور کی، وطنسيزلیکدن قورتولماق یالنیز وطنده مسکن سالیب، وطنده یاشاماقل مومکون دئیل (بو آجی اوستاد شهریارین تبریزده یاراتدیغی شعرلرده داها آچیقجا گؤزه چارپیر). بلکه وطنسيزلیک نسنل لیکدن (اویژکتیولیکدن) داها چوخ، اؤزئل (سویژکتیو) بیر آجی دیر. یاشادیغیمیز تورپاقلا اؤزئل بیر باغلانتیمیز اولمالی دیر. بو باغلانتی پوزولسا وطنسيزله یه جگیک، حتی وطنده یاشاساق دا. وطن قاورامی نین نسنل بؤلومو تورپاقدیر. آنجاق، بو قاورامین اؤزئل بؤلومو ده واردیر، او دا همن بو باغلانتی دیر. تورپاغی تورپاقلیقدان چیخاردیب، اونا وطن آنلامینا چاتدیران عامل، ائله بو اؤزئل باغلانتی دیر. بو باغلانتی نین تمل عاملی ایسه دیلدیر.

شهریارین وطنسيزلیک آجیسی:

حیدربابا! سنی وطن بیلیمیشدیم
 وطن بیلیم، باش گؤتوروب گلمیشدیم
 سنی گؤروب، گؤز یاشیمی سلیمیشدیم
 حالبوکی لاپ عملی غربت سنده ایمیش
 قارا زندان، آجی شربت سنده ایمیش.

ایکینجی حیدربابایا سلام

وطن نه دیر؟ وطنسيز یاشاماق نه دئمکدیر؟ نه دن آذربایجان شاعیرلری اؤزلیکله گونئی آذربایجان شاعیرلری وطنسيزله میشلر؟ گونئیده یالنیز شاعیرلریمیز یوخ، شعریمیز ده وطنسيزله میشدیر. هایدگره دایاناراق دئمک اولار کی، بیزیم شاعیرلریمیز، بیزیم تاریخسل آلین یازیمیزی (تقدیر تاریخی) گؤستمکده دیرلر. دئمک وطنسيزله مک بیر اولای اولاراق،

سادهجه بيزيم شعریمیزده باش وئرمير، بلکه داها دوغروسو حتی اوندان اۇنجه بيزيم ايچيمیزده باش وئير. هر بير انسانين ايچينده، داها دوغروسو هر بير آذربايجان تورکونون ايچينده.

بئله ليکله يئنيدين هايديگرين سؤزونه دايناراق يازيرام؛ وطنسيزليک بوتون آذربايجان تورکلرينين تاريخسل آلين يازيسی دير. شاعيرلريميزين وطنسيزله مەسی ايسه، ميلتيميزين وطنسيزله مەسی نين بير گؤسترگه سی دير. بو منيم سؤزوم دئييل، جيب تلفونلارينيزدا آلدیغينيز قيسا ساولاری (پياملاری) بير يوخلاسانيز حتما «وطنسيزله ميشم... سن سيزله ميشم» کيمي بير ساولا قارشيلاشاجاقسينيز. قارشيلاشماسانيز بو گونه دک جيب تلفونوزدان سيلديگينيز ساولاری خاطرلاماغا چاليشين، بو دؤنه حتما بو ساولا قارشيلاشاجاقسينيز!

نه دن بئله اولور؟ نييه آذربايجان تورکلری اؤز آنا يوردوندا «وطنسيز» ياشاير؟ هله من سورگونلردن، کؤچگونلردن سؤز آچميرام. گؤزونو آچيب بو گونه دک گؤز آچديغي شهرده ياشايان کيمسه لر ده بو «ساوی» گؤندري لر منه! شاعير ده ميلتين ايچينده ياشاير. ميلتين چکديگی آجيني چکير. يئری گلميشکن دئيه جگم؛ شاعير اؤزو بو آجی چکمکن خبرسيز اولابيلر، آنجاق، بو آجيلار اونون بيلينج آلتيندا (تحت الشعور) اؤزونه يئر آچير. اونلار هميشه ليک اولاراق شاعيرين بيلينج آلتيندا شيرين يوخويا دالميرلار، بلکه يئری گلميشکن اونون ياراديجيلیغيندا گؤز اؤنونه چيخيرلار. بو چيخيش، داها دوغروسو بير يانارداغ (کوه آتشفشان) پوسکورمه سی دئمکدير. هامی نين گؤزوندن گيزلی قالميش گرچکلرين اوزه چيخماسی دئمکدير. بو دا شاعيرين ايشی دير، هاميميزين آليشديغيميز آجيلاری، آليشابيلمه ديگيميز دورومدا بيزه گؤسترما!

بو سؤزلر شهريارين ياراديجيلیغيندا دا سؤز قونوسودور. آنجاق، ايللر بويو منيم فيکريمی قاريشديران، سونوجدا چوخ چتينليکله چؤزدويوم سورون، شهريارين «وطنسيزليک» آجيسيندان سؤز آچديغي دئييل، بو موتيوي تيريزده يارانميش شعرلرده اوستونلويودور. ايللر بويو تهراندا ياشاديغينا باخمایاراق، شهريارين شعرلرينده تهران هئچ زامان وطن آنلامی قازانابيلمه ميشدير. بو سؤزو بوشونا دانيشميرام. اونون بوتون ياراديجيلیغی گؤزلريميزين اؤنونده دير. بونا گؤره، بو وطنسيزليک آجيسی، تهراندا يارانميش شعرلرينده جانلانسایدی، چؤزومله مک (تحليل ائتمک) چوخ دا چتين اولمازدی. آنجاق بو موتيو، تيريزده يارانميش شعرلرينده اؤزونه داها چوخ يئر آچميشدير.

شهريار بيرينجی «حيدر بابايا سلام» شعريني تهراندا سؤيله ميشدير. او شعرده وطنسيزليکدن سؤز آچسایدی، دئيرديک وطن نيسگیلی دير بو شعر! آنجاق بو شعرين آلت قاتيندا گيزلنميش

وطنسىزلىك آجىسىنا باخمايلاق، بو آجى ايكىنجى «حيدربابايا سلام» شعرينده، شعرين اوست قاتينا چىخىر. بو گونهدك شهريارين شعرلرىنين آلت قاتينا وارماميش، اونون شعرلرىنى يالنىز شعرلرين اوست قاتيندا اوزه چىخان باغلانتىلارلا آچىقلاماغا چالیشانلار كىمى، بىز ده چلىشكىلرله (پارادوكسلارلا) قارشىلاشايلىرىك! آنجاق بو چلىشكىلرى چۆزمك (حل ائتمك) شعرين آلت قاتينا وارماقلا مومكون اولايلىر. يوخسا ايكىنجى حيدربابادا داها آيدىن شكىلده جانلانمىش بو آجى، سارسىدار بىزى. ايكىنجى حيدربابا وطنين گۆبگىنده يارانىب، حيدربابا داغىنين اتگىنده. داها شهريارا اوندان ياخين وطن تاپىلمازدى. آنجاق شهريار نه تكجه وطنين گۆبگىنده وطنسىزلىكدن ياخاسىنى قورتارايلىمىر، بلكه بو دۆنه داها آچىقجاسىنا وطنسىزلىكدن سۆز آچىر. هلهلىك وطنسىزلىك آنلامىنى دوشونمك اوچون شهريارين «مومىلانمىش» آدلى شعرىنى اوخويون!

بو سورونو چۆزمك اوچون چوخ چالاشدىم، چوخ دوشونوب-داشىندىم. من بىر نئچه مسئلهيه آيدىنلىق گتىرمهلى ايدىم. وطن نهدير؟ وطنسىزلىك نه دئمكدىر؟ بونلارلا شعرين نه ايلگىسى اولايلىر؟ بو آرادا شاعىر هانسى قونومدا (جاىگاه) دايانىر؟ آنجاق بو منىم ايشىم دئىلدى. بو ايشى باشقاسى گۆره بىلردى. گۆرموشدو ده! بئلهلىكله يئنىدن، هايدگره قايتمالى اولدوم. يىرمىنجى يوز ايلين فلسفى دوشونجهسىنين زيروهسىنده دايانان قوجامان فيلوسوف، بو قونودا ياخشى آراشدىرمالار آپارمىشدىر. اونون فيكرىنجه وارلىق، يئر اوستونده اوزه چىخىر. سونراسى فرد بىر يترده مسكن سالىر. بو مسكونلاشماق گونوجهللى (ايمان) بىر سيغىناق (پناهگاه) تاپماقلا ايلگىلىدير. هر كس اوچون اونون ائوى، دىنچ بىر يتردير. ان آزيندان بىز بو قراردايىق. دئمك هر كس اۆز ائوينده دىنچ ياشايىب، اونا گونومهلىدير. سونوجدا اۆزوموزله ياشادىغىمىز يئر آراسىندا باغلىلىق دويوروق. دئمك ياشادىغىمىز يتره باغلانىرىق؛ وطن باغلىلىغى! وطنه باغلانماق. داها او يئر بىزىم اوچون، سادهجه مسكن سالىب، دىنجلمه يئرى دئىيل. بىز اونا باغلانىرىق، انا كىمى. اونا «آنا وطن» آدى وئىرىك، اونا انا ساياغى سئويرىك. اونون يولوندا يئرى گلмышكن جانندان گئچىرىك.

باشقا يۇندن هايدگرين اثرلرينده، يئر آنلامى «كىملىك بۇنالىمى»نى (بحران هويت) چۆزمكده ده بىزه ياردىمچى اولور. بو دگىشكن (متغىر)، هابئله اۆزگه لشن دونيادا يئر دگىشمز بىر داياقدير بىزه. يئر، صنعت قايناغىدير (گۆزلىك فلسفهسى)، باشقا يۇندن يئر، كىملىك هابئله اۆزگونلوك (اصالت) قايناغىدير (تارىخسل-توپلومسال باخىمدان). بئلهلىكله يئر، سادهجه دوغا (طبيعت) آنلامى داشىماقدان اوزاقلالاراق «heimat» دورومونا چاتىر. بو سۆزجوك، چئوريلمز بىر سۆزجوكدور. آلمانجادا بو سۆزجويون آنلامى «يورد» ايله «ئو» آراسىندا فيرلانماقدادىر؛ وطن

آنلامینی اۆز ایچینده گیزلینجه داشییان بیر قاوارام (مفهوم). هایدگر فرد ایله یئرین آراسیندا اولان آرائی آرادان قالدیرماق ایستهییر. بورا چاتینجا اونون دوشونجهلری نوستالژی (سیز اوخویون نیسگیل) دونو گئییر. وطندن اوزاق دوشموش انسان، غربتدن قیریلیب، وطنه قاییدیپ، وطنه باغلانماق ایستهییر. آنجاق بو سۆزلر چوخ دا ساده گلمه سین سیزه. بو اولایلار انسانین ایچینده باش وئرمه لی دیر، ائشیگینده یوخ. بو سۆزلر هایدگرین فلسفه سینده داها چوخ سیمگه سل آنلام داشییر. بو قاییتماق یئر اوستونده یوخ، دوشونجه اوزرینده گرچکشمه لی دیر. یوخسا شهربار تهران دان تبریزه دۆنهرک وطنه چاتمالی ایدی. وطنه چاتمیش بیر انسان، «مومیالانمیش» شعرینی یازمازدی، ایکینجی حیدربابانی یازمازدی.

هایدگرین فیکریجه مسکن سالماقلا گیز (راز) آراسیندا سۆزجوک تانیما قونوسونا باغلی اولان بیر ایلگی واردیر. دئمک فرد ایله یئرین آراسیندا اولان آرائی آرادان قالدیرماق اوچون گیزی آنلامالی ییق. یوخسا، فرد حتی اۆز وطنینده ده، وطنسوزله یه جکدیر. بئله لیکله ان یاخین نسنه لر (شئیلر) اونون گۆزونده، ان اوزاق هابئله اله چاتماز نسنه لر کیمی گۆرونه جکدیر. من بورادا فلسفه توخوماق آماجیندا دئیلم. بیر آز یاخشی دوشونسینیز، شهربارین نهدن تبریزه دۆندوکدن بیر آز سونرا «مومیالانمیش» شعرینی یازدیغی آیدینلاشاجق دیر. دئدیم بو آرائی آرادان قالدیرماق اوچون بیز گیز آنلامینی آنلامالی ییق. بونو آنلاماق اوچون هایدگرین «متافیزیکه گیریش» باشلیق کیتابینا قاییتمالی ییق. هایدگر بو بیتیکده (کیتابدا) سوفوکلوسون یازدیغی آنتیقونه ادلی پیئسین بو سۆزونه دایانیر:

چوخلو گیزی زادلار وار آنجاق هئچ نه، گیزی لیکده انساندان قاباغا گنچمیر.

هایدگر بو سۆزه دایاناراق، انسانی ان گیزی وارلیق آدلاندیریر. بو آدلاندیرمانین آیدین نهدنلری واردیر. هایدگرین فیکرینجه یالنیز د/زین^۲ اۆز ذاتیندا وارلیقلا باغلانیر؛ هابئله اونو اوزه چیخاردیر (وارلیغی آشکار ائدیر). آنجاق بو انسان، دویولان نسنه لرله (محسوسات) ایلیشیدیگی زامان گیزدن اوزاقلاشیر، اونو اونودور. باشقا یۆندن، بو نسنه لر انسانا دینجلیک باغیشلا یا بیلمز. بئله لیکله د/زین اۆز اۆزگونلویوندن اوزاقلاشیر. بورادا اؤنملی بیر سورو اورتایا چیخیر؛ اۆزگونلویه

^۲ دازاین، بیرلشیک (مركب) بیر سۆزجوک دور. da آلمانجا داها چوخ «ورا» آنلامینی، آنجاق «بور» آنلامینی دا داشییر. sein ایسه «ولماق» (بودن، being) آنلامیندادیر. آلمانلارین دانیشیق دیلینده دازاین، وارلیق و یا وار اولوش (existence) آنلامینی داشیماقدادیر. هایدگرین فلسفه سینده ایسه بو ترمین بیز انسانلاری وورغولاییر. بئله لیکله دازاین اۆزگون آنلامینی آنلاماقتا چتینلیکلرله قارشلاشماقدان چکینیرسک، هله لیک بو سۆزجوکله قارشلاشدیغیمیز زامان، اونون یئرینه «انسان» سۆزجوونو ایشله ده بیلرک!

قايىتماق اولاناقلى مى؟ ھايدگرين جاوابى بو سوروي اولوملودور (مىثبتدیر). ھايدگرين فيکرىنجه يالنىز اۆزگهلردن قيريلماقلا اۆزگون ياشاما چاتماق اولار. آنجاق بو ايش چوخ دا راحت دئيبيل. ھايدگر دئيبير، وورنوخما^۳، اۆزگون ھاىئله گرچك اۆزوموزه قايىتماق اوچون يول آچير بيزيم اۆزوموزه. گۆرونور درديميز بير ايدى، ايكي اولدو. وورنوخما نه دئمكدير؟ فلسفه اوخوماقدان يورولوبسانيز «وورنوخما»نى آنلاماق اوچون، شعر اوخويون. شهربارين «موميلانميش» شعرينى. سيزه وطنسيزليک آنلامىنى دوشونمك اوچون «موميلانميش» شعرى اوخويون دئميشدیم. قورخمايىن؛ يانلماميشام. بو ايكي قاورامين ايلگيسيندن باش قورتارايلىمه بيرسينيز، دارىخمدان سۆزون آردىنى توتون. ھايدگرين فيکرىنجه وورنوخما، قورخماق دئيبيل. قورخماغين آيدىن نه دنلر، ھاىئله آيدىن باغلانتيلار ياردير. بيز بللى نه دنلره گۆره، بللى كيمسه لردن يا قورولوشلاردان قورخارق. قورخماغين ترسينه وورنوخما بللى نه دنلردن آسيلي اولما يارق، بللى كيمسه لرله ده باغلانتيسى يوخدور. ھايدگرين فيکرىنجه وورنوخما بيزى او يغونسوزلوق (نامانوسى) دو يغوسونا چاتديريير. ھايدگر «وارلىق و زامان» كيتابىندا يازير؛ بو ساده جه بير پسيكولوژيك دوروم دئيبيل، بلكه بو دورومدا د/ز/ين ائوده اولماماق ياخود اۆزگهلشمه ھاىئله او يغونسوزلوق دو يغوسونا راستلا ياجاقدير. بئله دورومدا شاعير وطنسيزله يه جكدير، شاعيرين وطنسيزله مەسى ايسه، ان بۇيوك وورنوخمالار تۇره ده جكدير.^۴

گۆرونور؛ بوردا ايكي يۇنلو ايلگى ياردير وورنوخما ايله وطنسيزله مەك آراسيندا. بير ياندان وورنوخما بيزى وطنسيزليک دو يغوسونا چاتديريير، باشقا يۇندن وطنسيزليک، بيزى ان بۇيوك وورنوخمالارلا قارشىلاشديريير! بو وورنوخمالار سونوجدا انسانى اۆزگونلويه چاتديريير، بو ايسه داها آرتيق سارسيدير بيزى. نئجه اولار وورنوخمدان اۆزگونلوك تۇره نه؟ اۆزگونلويه چاتماق آرخاينليغا چاتماق دئمكدير. اۆزگونلويه چاتان انسانلار، هر بير وورنوخمدان اوزاقلاشارق، آرخاينليغا چاتارلار. ھايدگرين فيکرىنجه وورنوخما وارليغين اوزه چيخما تجروبه سى دير. بئله ليكله اۆز وارليغى ايله قارشىلاشان دازاين (انسان)، اۆزگونلويه چاتير. آنجاق، بو دوروما

^۳ وورنوخما سۆزجويونو ھايدگرين فلسفه سينده ايشلنن، فلسفى آنلام داشيبان anxiety سۆزجويونه قارشىلىق اولاراق ايشلتميشم. فارسجادا بونا «هراس» دئيبيلير. آنجاق منجه «هراس» بو يوكو داشيبايلمزم. «هراس» قورخماق آنلامى داشيبان «ببم» سۆزجويوندىن سئچيلمير. ھايدگر وورغولايير: anxiety، قورخماقدان فرقى بير آنلام داشيبارق، اوندان سئچيلمەلى دير. من بونلارين فرقلرىندن سۆز آچميشام. آنجاق «هراس» اۆز قورخماق آنلامى داشيبير. منجه «وورنوخما» بو حاقدان چوخ يىترلى دير. بو سۆزجوك «تشويش»، «اضطراب»، «هؤووشنه» آنلاملارنى اۆز ايچينده داشيماقدادير.

^۴ anxiety سۆزجويونه قارشىلىق اولاراق توركجه ده «قايعى» سۆزو ده ايشله ديلمكده دير. تورك ديل قورومونون سۆزلويونده بو كلمه اوچون «گنلليكله پيس بير شئى اولاجاقميش دوشونجه سى ايله اورتايا چيخان و سببى بيلينمه ين گرگينليک دورومو» تانيمى وئريلميشدیر. آيريجا آذربايجان توركجه سينده ده قايعلانماق، «اضطراب»، «نيگرانلىق» و «گيزلى بير سيخىنتى» دو يغولارنى نين عيىنى آندا ياشانديغى بير روحى وضعيتى گؤسترير (م.ر.ه).

چاتماق، بو آسانلیقدا دئییل، بایاق دئدییم وورنوخمانین سونوجو اولاراق ایلك اۇنجه دازاین او یغونسوزلوق ھابئله اۇزگەلشمە دو یغوسونا چاتیر. بئله دورومدا دازاین اۇزگون اۇزونه چاتماق، یئرینە باشقا اۇزلره بئل باغلا ییر. دومان اردم بئله دورومدا «قادین قیلیغینا گیرمیش تبریلى شمس» دن یاردیم اومور^۵، شھریار ایسه «آدامجیق» لاردان^۶ یا خود اۇزگەلردن.

بو سۇزە، سون قویماقدان اۇنجه اۇنملی بیر قونویا دا توخونماق ایستە ییرم. جان گلن گری نین^۷ فیکرینجه ھایدگر یالنیز گۇزلیک فلسفە سیندن آسیلی اولاراق، شعرى اۇنمسه میر، بلکه شعرین اۇنمی، مسکونلاشماغین حاقیندا گرچکلری آیدینلاشدرماقدادیر. ھایدگرین فیکرینجه شاعرلر، بیزه یئر اوستونده دوزگون ائو سالماغی اۇیره دیرلر. اولار بیزه اۇیره دیرلر، ائولر ایچینده یاشاماق یئرینە، یئر اۇز ائویمیز ائدک. بو سوزده ھایدگرین باشقا یئرده آچیقلا دیغی بیر آنلام دا گیزلنمیشدیر. او باشقا یئرده دئییر bauen ساده جه ائو تیکمک آنلامیندا دئییل، بلکه قوروماق ھابئله باریندی رماق آنلامینی دا اۇز ایچینده داشی ییر. بئله لیکله بیز ائو ایچینده یاشاماق یئرینە یئر اۇزوموز ائو اولاراق سئچسک اونو قوروماق آنلامی دا آیدینلاشماق دیر بیزه. بیز ائولریمیزده ساده جه یاشامیریق، بلکه اولار قورویوروق دا. ایندی ائو یئرینە، یئرده یاشاساق؛ یئر ده قورومالی اولجاغیق. بو سۇزون گنل آنلامی دا اولایبلر، آنجاق ھلە لیک اۇزل آنلامینا دایانمالی ییق. وطنده ائو تیکمک یئرینە، وطنی ائویمیز ائدیپ، اونو قورومالی ییق، حتی اونو باریندی رمالی ییق. بونلار بیزیم بورجوموز دور وطن قارشیسیندا. یئرین گنل آنلامیندان، وطنین اۇزل آنلامینا دۇندویوم؛ سیزه غریبه گلمه سین. فردریش ویلھلم فن ھرمەن دە ھایدگرین سۇزلی نین آچیقلاماسیندا یازیر: «بوردا یئر مطلق آنلامیندا ایشلنمیر، بلکه ھر بیر تاریخی ائل اوچون اونون اۇزل یئر ایفاده اولماقدادیر. ھایدگر بو ائله باغلی اولان یئر یورد آدلاندیریر»^۸.

سون سۇز:

گۇرونور وطنسئزلیک آجیسیندان قورتولماق، یالنیز وطنده مسکن سالیب، وطنده یاشاماقلا مومکون دئییل. وطنسئزلیک نسنل لیکدن داھا چوخ، اۇزل (ذهنی) بیر آجی دیر. یاشادیغیمیز تورپاقلا اۇزل بیر باغلانتیمیز اولمالی دیر. بو باغلانتی پوزولسا، وطنسئزله یه جگیک، حتی وطنده یاشاساق دا، سون ایللرده قارشلاشدیغیمیز شعارلارین بیر یسی «آذربایجان تورپاق دئییل،

^۵ باخ: محمد رحمانی فر، «دومان اردم ین ھمن گنتمه، ھمن قال شعرینە بیر اوخونوش»، کولتور درگیسی، س. ۲، ص. ۹۳.

^۶ باخ: شھریارین مومیلانمیش شھرینە.

^۷ John Glenn Gray

^۸ باخ: مارتین ھایدگر، سرازکار ھنری، ص. ۱۷۶

آرزىلار مئشەسى دىرا!« دئىيە، گرچكەن شىعار اولسا دا، تام فىلسفى بىر آنلام داشىيىر. منجە بوتون بورايادىك چاتدىرماغا چالىشىدىغىم قاوارامى، بو شىعار چاتدىرير بىزە. وطن قاوارامى نىن نىسنل بۇلومو تورپاقدىر. آنجاق بو قاوارامىن اۇزنىل بۇلومو دە واردىر، او دا ھمن بو باغلانتى دىر. تورپاغى تورپاقلقدان چىخاردىب، وطن آنلامىنا چاتدىران، بو اۇزنىل باغلانتى دىر.

ھايدگر اۇزو وطنى يئرلە دونيانىن (die welt) بىرلشمەسى نىن سونوجو بىلىر. يئر اوستونده قورولموش دونيا؛ يىردن آيرى اولمايان دونيا. يئر دە دونياسىز، وطن آنلامى داشىيابىلمز. وطن بونلارنىن ھر ايكىسى نىن محصولدور. باشقا يۇندىن ھايدگرىن فىكرىنچە دونيانىن قورولماسىندا دىل دانىلماز رول اويناير. دئىمك ھر بىر تارىخى ائل، اۇز دىلى نىن تىلمىندە اۇز دونياسىنى قورور. آنجاق ھايدگرىن فىلسفەسىندە دىل ايلە شىعرىن آراسىندا فرق گۇرونمور. اونا گۇرە «دىل وارلىغىن ائوى دىر» دئىيەن فىلوسوف، باشقا بىر يىردە «بالنىز شىعدە اولاندا وطنده ياشايرىق» دئىيىر. وىليام بارت دئىمىشكىن، ھايدگرىن گۇزونده شىعەر كۆلتورل بىزك دئىيىل، بلكە شىعەر، دىلىن ايلكىن ھاىلە اۇزگون اۇزودور. ھايدگر اۇزو دۇنەلرلە بو سۇزو وورغولامىشىدور.^۹

گۇرونور تورپاغى تورپاقلقدان چىخارىب وطن سويەسىنە قالدىران اۇزنىل باغلانتى، دىل بىنۇورەسىندە قورولور. بئىلەلىكلە دىلسىز بىر مىلّت، اۇز دوغما وطنىندە ياشاسا دا، وطنسىزلەيەچكىدور. دئىمك دىل، وطن قاوارامى نىن اۇزنىل بۇلومونون بىنۇورەسى دىر. دىل بىزى تورپاغا باغلاير. دىل بىز ايلە نىسنل تورپاق آراسىندا اۇزنىل باغلانتى يارادىر. بو ايسە بىزى وطنسىزلىككەن قورتارىر. قويون بو بۇلومون سون سوروسونو بئىلە سوروشوم؛ نىجە اولار دىل، بىزى وطنسىزلىككەن قورتارسىن؟ منجە بو سورو بو بۇلومدە اۇز جاوابىنى آلمىشىدور. ائىلە بو «سون سۇز» بۇلوموندە دئىيگىم سۇزلر اوزرىندە بىر آز آرتىق دايانسانىز، دىلىن ايشلەوى سىزە آيدىنلاشاققدىر. آنجاق بىر داھا وورغولايىرام؛ دىل، اۇزلوك قازانما سورەجى نىن بىنۇورەسى دىر. بو سورەجىن باشقا بىنۇورەسى تارىخىدور. ھايدگرىن گتيردىگىم سۇزلردە بو ايكى بىنۇورەنى آيدىنجا گۇروروك. دئىمك ھر بىر مىلّت اۇزلوك قازانماق اىستەيىرسە؛ دىل ايلە تارىخە دايانمالى دىر. دىل بىزە اۇزلوك باغىشلانماقلا، بىزى اۇزگونلويە چاتدىرير. بو ايسە بىزى وورنوخمالاردان قورتارىر. بىزى آرخاينىلىغا چاتدىرير. بو آرخاينىلىق يالنىز وطنسىزلىك آجىسىندان قورتولماقلا، وطنە باتماقلا مومكون اولايىلر. وطنە باتماق ايسە وطن قاوارامى نىن اۇزنىل بۇلومونون الدە اولماسى ايلە مومكون اولايىلر. دۇنەلرلە دئىمىم بو اۇزنىل بۇلوم، دىلدىر. ان آزىندان دىل بىنۇورەسىندە يارانمالى دىر. شىعريار «حىدربابايا سلام» شىعرىندە ھاىلە مومىيالانىمىش شىعرىندە وطنسىزلەمىشىدور. بونون دا آيدىن نەدىنى واردىر. شىعريار بو شىعەرلردە ھلە

^۹ بو قوتودا داھا گنىشىش بىلگى آلماق اوچون ھايدگرىن فارسجايا چنورىلمىش «سراغاز كار ھنرى» كىتابىنا باخىن.

اۈزلۈك قازانا بيلمەمىشىدىر. آنجاق، او «حيدربابايا سلام» شعرينده اۈزگەلردن اۈزۈنە سارى آدديملاماقلا، اۈزۈنە چاتماق ايستەيىر، اۈزگەلردن قيريلماق ايسە، اۈزۈنۈ تانيماقلا بيريلىكده اونو وورنوخمالارلا قارشىلاشديرير. شھريار «سەنديە»دە، اۈزلۈك قازانماقلا، وطنسيزليكن قورتولور. بئله ليكلە بو شعرده او «آرخايينليغا» چاتاراق بوتون وورنوخمالاردان قورتولور. داھا دوغروسو بوتون وورنوخمالاردان قيريلماقلا «آرخايينليغا» چاتير. بو ايسە انسانين سون موتلولوغودور (سعادت). سونسوز موتلولوق «آرخايينليغا» چاتماقدير. بو ايسە اۈزلۈك قازانماقلا، اۈزگونلويە چاتماقلا مومكون اولاييلر ■